Const. C. THEODORESCU

UN STAT, O ISTORIE ŞI O LIMBĂ „MOLDOVENEASCĂ" ÎN BASARABIA?

Partea I. Punctul de vedere lingvistic

În favoarea unui stat de sine stătător, clădit în vechea provincie românească cunoscută sub numele de *Basarabia*, stat care să fie distinct de România şi care să aibă legături istorice apropiate mai degrabă cu Rusia decât cu provinciile istorice româneşti, se invocă, între altele, argumentul lingvistic, susţinându-se că există o limbă „moldovenească".

Ea ar avea caractere particulare care ar impune-o, sub acest nume, în peisajul limbilor neolatine, ca unitate independentă, alături de celelalte limbi de acest fel, dintotdeauna recunoscute de romanişti.

O primă observaţie: limba „moldovenească" se defineşte ca *limbă* cu acelaşi termen ca şi *limba* română, termen provenit din latinescul *lingua*, devenit *limbă* prin transformări specifice legilor de formare a limbii române, probabil în cursul secolului al VIII-lea după Hristos. Adjectivul „moldovenească" conţine numele unei provincii româneşti (Moldova – nume de origine germanică, probabil) şi sufixul derivat din *-iscus*, moştenire din limba strămoşilor geto-daci şi cu o răspândire considerabilă, astăzi, pe întreaga arie locuită cândva de aceştia şi acum de români.

Pentru a avea o informaţie exactă şi obiectivă privitoare la acest subiect, să facem apel la unul dintre cei mai mari lingvişti romanişti ai ultimului secol, savantul italian Carlo Tagliavini şi cu deosebire la opera sa de căpătâi, *Le origini delle lingue neolatine*, tradusă şi în româneşte (*Originile limbilor neolatine,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1977).

Lingvist şi filolog, profesor universitar la Bologna şi Padova, Carlo Tagliavini a studiat limba română şi o cunoştea la perfecţie. Lucrarea citată este preţioasă, în primul rând, pentru informaţia şi bibliografia vastă şi actuală.

Printre alte referiri la limba română, se citează, cu deosebire, § 60 (pag. 253) intitulat *„Diferitele superstraturi ale românei",* în care sunt temeinic evaluate influenţele slave, cele care ar putea fi cu precădere răspunzătoare de existenţa unei limbi „moldoveneşti" la hotarul estic al României. Acestea există, sunt puternice, străbat vocabularul, sintaxa, toponimia, mai puţin însă morfologia limbii vorbite în *întreaga* România. Nu se întrevede aici vreun element care să îndreptăţească pretenţiile de unitate independentă a vreunei limbi moldoveneşti.

În ceea ce priveşte clasificarea limbilor neolatine – aspect teoretic deosebit de spinos – Carlo Tagliavini spune la pag. 283 a lucrării citate: „Fără a avea pretenţia de a propune o nouă clasificare a limbilor romanice, ţinând cont de repartiţia geografică, de substrat şi de multe alte criterii, putem să împărţim varietăţile neolatine în felul următor (v. mai jos Tabelul 1, cf. *op.cit*., p. 283).

La pag. 285-286, Carlo Tagliavini afirmă:

„Româna se împarte în patru dialecte principale:

1. Dacoromâna, vorbită pe teritoriul României de astăzi, în Basarabia şi într-o parte din Bucovina, aparţinând în timpul şi după cel de-al doilea război mondial U.R.S.S.-ului, ca şi într-o parte din Banatul care aparţine Iugoslaviei,

BDD-A20904 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:03 UTC)

în câteva sate din Bulgaria şi din Ungaria, lângă graniţa românească. Ea se împarte în mai multe varietăţi dialectale, nu prea diferenţiate între ele, pe malul stâng al Dunării (Moldova, Valahia, Transilvania, Banat, Bucovina, Basarabia) şi doar în mică parte pe malul drept (Dobrogea şi o mică parte a Banatului Iugoslav) […]

2. Macedoromâna sau aromâna [...]

3. Meglenoromâna sau meglenita[…]

4. Istroromâna […]."

Nici vorbă, aşadar, de vreo limbă sau de vreun dialect principal moldovenesc. Graiul moldovenesc este, în opinia lui Tagliavini, o varietate dialectală, nu prea diferenţiată de celelalte varietăţi vorbite în alte provincii româneşti. Varietăţi dialectale există nu numai în Basarabia, ci în întregul spaţiu românesc. E foarte bine că asemenea varietăţi există şi ar fi fost foarte trist să nu existe. Ele dau culoare, viaţă, personalitate limbii noastre strămoşeşti.

Tabelul 1. Clasificarea limbilor neolatine propusă de C. Tagliavini.

a.	*Româna*	*Balcano-romanica*	
b.	*Dalmata*		*Italo-romanica*
	Italiana		
	Sarda		
	Ladina (retoromana)		
c.	*Franceza*	*Galo-romanica*	
	Franco-provensala		
	Provensala (şi gascona)		
	Catalana		*Ibero-romanica*
d.	*Spaniola*		
	Portugheza		

În prefaţa la traducerea românească a lucrării lui Tagliavini, binecunoscutul lingvist român Al. Nicolescu, coordonator al traducerii, scrie (pag. XV): „… este o lucrare densă şi doctă de lingvistică romanică generală, foarte necesară unui public larg, în momentul actual al ştiinţei noastre. Ea constituie, alături de vasta *Comparative Romance Grammar* a lui Robert A. Hall Jr (Vol I: *External History of the Romance Language*, New York, 1974) şi de *Introduzione alla filologia romanza* de L. Renzi (Bologna, 1976), unul din ultimele instrumente ale romanistului contemporan".

Care este, aşadar, opinia avizată a lui C. Tagliavini, savant recunoscut, neimplicat în dedesubturile politicii din marginea noastră de lume?

Reproducem aici, *in extenso*, pentru valoarea excepţională pe care o au pentru studiul nostru, observaţiile autorului prezente la pag. 286-287 din lucrarea citată. Observaţiile sunt la nivelul anului 1972, anul apariţiei ediţiei a VI-a a lucrării, ediţie tradusă în 1977 în româneşte: „În Basarabia, care, din secolul al XIV-lea până la începutul secolului al XIX-lea, a format partea nord-orientală a principatului Moldovei, se vorbesc dialecte dacoromâne de tip moldovenesc, întrucât Prutul nu marchează o graniţă lingvistică.

Prin Pacea de la Bucureşti din 1812, Basarabia a fost anexată Rusiei şi a rămas sub imperiul rus până în ianuarie 1918, când, după primul război mondial, s-a unit cu România. Dincolo de Nistru, care din 1918 a format graniţa dintre România şi Uniunea Sovietică, rămâneau încă zeci de mii de români, care, din 1924, au făcut parte din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească cu capitala la Tiraspol, legată de Uniunea Sovietică.

BDD-A20904 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:03 UTC)

Din august 1940 (şi apoi o scurtă perioadă în timpul celui de-al doilea război mondial) Basarabia a fost despărţită de România şi a început să facă parte din această republică (al cărei nume oficial este acum *Moldavskaja Sovetskaja Socialisticeskaja Respublika*). De la circa 600.000 de locuitori câţi avea – fără Basarabia – în 1924 (dintre care numai 30% moldoveni), această republică, după includerea ţinuturilor basarabene, a ajuns la peste 3.000.000 de locuitori (dintre care 65% moldoveni). Conform recensământului din 1959, numărul celor care vorbesc moldoveneşte ar fi puţin mai mare de două milioane două sute de mii de persoane, dintre care 1.887.000 în R.S.S. Moldovenească, 242.000 în R.S.S. Ucraineană şi 62.000 în R.S.S.F. Rusă.

Chiar în perioada 1812-1918, în anii cei mai importanţi pentru formarea limbii române literare, limba română din Basarabia nu a urmat întru totul evoluţia aceleia din Principatele Dunărene, adică din România de mai târziu. În Basarabia s-a continuat să se folosească (mai ales în publicaţiile religioase) caracterele chirilice ruseşti, care, în România, fuseseră înlocuite cu alfabetul latin, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Numele limbii era, aici, *limbă moldovenească* şi nu *limbă românească*. Mişcarea separatistă, cel puţin din punct de vedere lingvistic, s-a accentuat o dată cu formarea R.A.S.S. Moldoveneşti în 1924, dar teritoriul redus de dincolo de Nistru a făcut ca această mişcare să fie neînsemnată. Nu acelaşi lucru s-a întâmplat după al doilea război mondial.

Lingvistica sovietică susţine acum că *limba moldovenească* (adică limba vorbită şi scrisă în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească) este un idiom independent faţă de limba română.

În *Vvedenie v romanskoe jazykoznanie* (Moskva, 1954) de M.V. Serghievskij – care a rămas multă vreme singurul manual de lingvistică romanică folosit în universităţile sovietice – limbile romanice sunt clasificate în 11 grupuri: *spaniolă, portugheză, catalană, franceză, provensală, retoromană, italiană, sardă, română, moldovenească şi dalmată*. Vedem deci că în timp ce *franco-provensala* nu este considerată unitate autonomă, *moldovenească* este recunoscută ca limbă independentă. La pag. 36 citim: „Limba moldovenească de pe teritoriul U.R.S.S. reprezintă limba literară şi vorbită a majorităţii populaţiei din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească şi de asemenea de moldovenii din districtul Kirovgrad şi din alte localităţi ale Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene. Numărul moldovenilor este de cca. 2.000.000, dintre care 250.000 în Republica Ucraineană. În Basarabia, în secolul al XIX-lea şi mai ales după 1905, limba moldovenească a avut o literatură cu alfabet rus, dar cu o ortografie românizată. O dată cu formarea, în 1924, a Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldoveneşti, limba moldovenească din bazinul Nistrului, în vechile gubernii Herson şi Podol, s-a dezvoltat ca limbă literară şi naţională a Republicii, recurgând la resurse proprii şi la elementele lexicale datorate progresului social şi raporturilor cu popoarele vecine (rus şi ucrainean)…”.

În articolul dedicat R.S.S. Moldoveneşti, în volumul al XXVIII-lea al Marii Enciclopedii Sovietice (Bolşaja Sovetskaja Enciklopedija), 1955, există o secţiune dedicată acestei *moldavskij jazyk* (limba moldovenească) în care se spune că *moldovenească* „este o limbă romanică care face parte, împreună cu româna, din grupul limbilor romanice orientale” şi se adaugă: „Limba moldovenească este extraordinar de apropiată de dialectul moldovenesc al limbii române care se vorbeşte în Moldova (Republica Populară Română) dintre Prut şi Carpaţi”.

În volumul de studii *Voprosy moldavskogo jazykoznanija* [Probleme de lingvistică moldovenească], publicat de Academia de Ştiinţe a Uniunii Sovietice (Moskva, 1953), R. A. Budagov, în articolul său *Moldavskij jazyk sredi romanskih*

BDD-A20904 © 2003 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:03 UTC)

jazykov [Limba moldovenească între limbile romanice], p. 121-154, după ce afirmă (pag. 121) că „limba moldovenească aparţine fără rezerve limbilor romanice: structura gramaticală şi fondul lexical fundamental al limbii moldoveneşti sunt romanice", adaugă (pag. 126): „Dar dacă limba română şi limba moldovenească prezintă multe concordanţe, formând un grup de limbi romanice (aşa cum franceza şi provensala formează galo-romanica, spaniola, catalana, portugheza şi galiciana formează ibero-romanica), aceasta nu înseamnă că fiecare din aceste limbi nu are particularităţile sale individuale". Însă atunci când vrea să citeze aceste particularităţi, se mărgineşte să dea câteva cuvinte a căror arie este întreaga Moldovă istorică, iar câteva sunt cunoscute şi în alte regiuni româneşti (ca *ciolan* etc.). Este interesant de observat că acelaşi R. A. Budagov în volumul său *Literaturnye jazyki i jazykovye stili* [Limbile literare şi stilurile limbilor], Moskva, 1967, bazat în întregime pe materiale neolatine, deşi vorbeşte în mai multe rânduri de limba literară română, nu face nici o aluzie la „moldovenească".

Nici V.F. Şişmarev, în studiul său *Romanskije jazyki jugo-vostocnoj Evropy i nacional'nyi jazyk Moldavskoj S.S.R.* [Limbile romanice în Europa de Sud-Est şi limba naţională a R.S.S. Moldoveneşti], în *Voprosy Jazykoznanie*, 1952, nr. 1, p. 80-106 (care a fost considerat atât de important, încât a fost tradus în moldovenească de O. Cerbianu, *Limbile romanice din Sud-Estul Europei şi limba naţională a R.S.S. Moldoveneşti,* Chişinău, 1960), nu aduce altă probă în privinţa independenţei limbii moldoveneşti faţă de română decât intrarea unui număr mai redus, în secolul al XIX-lea, de neologisme culte din limbile occidentale.

În ceea ce priveşte literatura „moldovenească", se includ scriitorii din Moldova de la [est] de Prut, dar şi cei de la [vestul] Prutului, în aşa fel încât scriitori foarte cunoscuţi, cum sunt Creangă, Eminescu etc., ar fi, ca să zicem aşa, ambivalenţi şi ar face parte atât din literatura română, cât şi din cea „moldovenească".

Acest lucru rezultă şi din antologia *Proza moldovenjaskă** (Chişinău, 1954) sub îngrijirea lui P. Krucenjuk, P. Portnoj şi A. Kozmescu, cât şi din studiul asupra lexicului şi stilisticii moldoveneşti al lui N. Korlătjanu, *Studiu aspra sistemej leksicale moldoveneşt' din anij 1870 – 1890*, Chişinău, 1964, care, după cum rezultă din subtitlu *(Kontribucija luj Ion Krjangă şi a altor skriitor' la valorifikarja stilistikă a vokabularului kontemporan)* se bazează mai ales pe limba lui Ion Creangă.

De altfel, analizând una dintre sintezele gramaticale a aşa-zisei „limbi moldoveneşti" de acelaşi N. G. Korlătjanu pe care l-am citat mai sus *(Moldavskij Jazyk,* în *Jazyki narodov S.S.S.R.,* I, *Indoevropejskie jazyki*, Moskva, 1966, p. 528-561), cea mai amplă gramatică descriptivă a acestei limbi *(Kurs de limbă moldovenjaskă literară kontemporană, I. Yntroducere, fonetika, leksikolozija, morfologija, II Sintaksa,* Chişinău, 1956-1959) şi până şi interesantul, şi sub multe aspecte valorosul, *Kurs de gramatikă istorikă a limbij moldovenest'*, Chişinău, 1964 (aceste ultime două lucrări sunt redactate de „colective" de cercetători), citind de asemenea producţia literară din R.S.S. Moldovenească şi urmărind revista filologică *Limba şi literatura moldovenească* (Chişinău, 1959 ş.a.), m-am convins din ce în ce mai mult de ceea ce am afirmat la Congresul de Romanistică de la Florenţa din 1956: pretinsa „limbă moldovenească" nu este de fapt decât româna literară, scrisă cu un alfabet rusesc uşor modificat

* Transliterarea din „moldoveneşte" aparţine autorului (nota redacţiei).

BDD-A20904 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:03 UTC)

(adică în litere chirilice moderne, diferite de chirilicele vechi din paleoslavă, folosite timp de mai multe secole de toţi românii), cu unele concesii în favoarea unor forme dialectale moldoveneşti, cunoscute de altfel şi în interiorul graniţelor României, care se reduc în fond la:

1. ž în loc de *ğ* (*maržină* în loc de *marğine*, *ležile* în loc de *leğil*, *kurže* în loc de *curğe* etc.), dar această variantă fonetică se poate datora şi faptului că alfabetul rusesc, spre deosebire de cel din paleoslavă, nu are nici o literă pentru a reprezenta sunetul *ğ*. De fapt, Korlătjanu, în schiţa pe care am citat-o mai sus asupra limbii moldoveneşti, la pag. 532 spune că africata *dž* este redată în ortografia modernă cu litera *ž*;

2. a, ja în loc de diftongul *ea* (*sară*, în loc de *seară*; *drjaptă* în loc de *dreaptă*); *é* în loc de *ea* final (de ex. *gré* în loc de *grea*; *pré* în loc de *prea*);

3. -iet în loc de *-iat* (*apropiet* în loc de *apropiat*, *s'a încheiet* în loc de *s-a încheiat*);

4. y (=î) în loc de *i* după *z* şi *ţ* (*zyle* în loc de *zile*, *să ţye* în loc de *să ţie* etc.) şi forme populare de viitor cu *i* în loc de *vei, a* în loc de *va*, dar şi unele cuvinte de origine rusă şi ucraineană.

Rezultă deci că această nouă limbă literară moldovenească nu a acceptat în întregime dialectul vorbit de poporul din regiune, dialect care prezintă şi alte fenomene fonetice, cunoscute de altfel şi în alte părţi ale României, ca, de exemplu, palatalizarea labialelor şi a dentalelor (cf. G. Weygand, *Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens,* Leipzig, 1904 […]), ci foloseşte o formă mai mult sau mai puţin hibridă de limbă literară română cu un colorit dialectal moldovenesc.

Considerând că fiecare naţiune suverană şi independentă are dreptul de a-şi alege idiomul naţional pe care îl consideră potrivit, credem că s-ar fi putut foarte bine să se aleagă drept idiom naţional şi ca limbă literară graiul de tip „moldovenesc" de pe teritoriul R.S.S. Moldoveneşti sau din capitala Chişinău. În felul acesta s-ar fi procedat ca în Marele Ducat de Luxemburg, mult mai mic ca teritoriu, care, alături de franceză şi germană, a introdus ca limbă oficială şi *Letzeburgisch*, adică o varietate a franconei din Moselle *(Moselfränkisch).* Dar nimănui nu-i trece prin cap, în Luxemburg sau în alte părţi, să spună că este vorba de o nouă limbă germanică diferită în grupul dialectelor germane […]."

La sfârşitul acestor prime consideraţiuni lingvistice şi filologice, privitoare la aşa-zisa limbă moldovenească şi la literatura sa, un comentariu de ordin politic.

În nota transcrisă mai sus se spune:

„Prin Pacea de la Bucureşti din 1812, Basarabia a fost anexată Rusiei şi a rămas sub imperiul rus până în ianuarie 1918 […]".

În realitate, soarta Principatelor Române ale Valahiei şi Moldovei – din care făcea parte şi Basarabia – s-a supus legii celui mai tare, şi la 1812, şi la 1854, şi la 1877, şi la 1940, şi la 1944. Limba moldovenească nu este decât rezultatul unor iniţiative de cancelarie (ţaristă, bolşevică), urmarea unor adversităţi istorice nedrepte şi nemiloase trăite de români.

Că aşa stau lucrurile, o spune răspicat Carlo Tagliavini.

Vom continua şi vom adânci demonstraţia în părţile următoare ale prezentului studiu.

(Va urma)

BDD-A20904 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:03 UTC)